УДК 378.018.8:373.011.3-051]:37.017:39(=161.2)]:37.091.3](045)

https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-1(31)-874-884

Макарчук Вікторія Вікторівна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри виховних технологій та педагогічної творчості, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань, тел.: (04744) 4-04-93, https://orcid.org/0000-0003-1383-121X

Амонс Антон Анатолійович, здобувач ступеня вищої освіти доктор філософії із спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань, тел.: (04744) 4-04-93, https://orcid.org/0009-0001-9101-1404

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОСТІ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ

Актуальність. Актуальність статті про формування національної ідентичності майбутніх учителів у процесі позакласної роботи є безперечною, з огляду на кілька важливих факторів, які визначають значення цієї теми в сучасних умовах.

У наш час, коли світ стикається з глобалізацією, культурними та політичними викликами, питання формування національної ідентичності стає надзвичайно важливим. Позакласна робота є важливим інструментом для цього, оскільки дає можливість впливати на розвиток особистості в позанавчальний час, коли студенти можуть більш вільно виражати свої думки, долучатися до культурних ініціатив, а також формувати свої погляди на національні питання.

Позакласна робота є важливим інструментом виховання, оскільки вона дозволяє створювати неформальне середовище для розвитку особистості, де студенти можуть займатися творчістю, долучатися до різних культурних та освітніх ініціатив. Саме через позакласні заходи можна формувати у майбутніх педагогів не лише професійні навички, але й особистісні якості, зокрема національну свідомість, патріотизм, розуміння культурної спадщини і традицій.

Актуальність статті полягає в тому, що вона висвітлює важливе питання формування національної ідентичності майбутніх учителів через позакласну роботу, що є ключовим компонентом сучасної педагогічної практики. Враховуючи актуальні суспільно-політичні процеси в Україні, необхідність підтримки національної свідомості серед молоді та роль педагогів у цьому процесі, стаття дає цінні рекомендації та пропозиції щодо використання позакласної роботи як важливого інструменту для формування національної ідентичності.

Ключові слова: майбутні учителі, позакласна робота, національна ідентичність, виховання учнів, патріотичне виховання, формування особистості, позакласні заходи, національні цінності.

Makarchuk Viktoriia Viktorivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Educational Technologies and Pedagogical Creativity, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, tel. (04744) 4-04-93, https://orcid.org/0000-0003-1383-121X

Amons Anton Anatoliiovych Doctor of Philosophy (speciality 011 Educational, Pedagogical Sciences), Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, tel. (04744) 4-04-93, https://orcid.org/0009-0001-9101-1404

FORMATION OF FUTURE TEACHERS' NATIONALITY IDENTITY IN THE PROCESS OF EXTRACURRICULAR ACTIVITIES

Abstract. The relevance of the article on the formation of future teachers' national identity in the process of extracurricular activities is undeniable, given several important factors that determine the importance of this topic in modern conditions.

Nowadays, when the world is facing globalization, cultural and political challenges, the issue of national identity formation is becoming extremely important. Extracurricular activities are an important tool for this, as they provide an opportunity to influence personal development in extracurricular time, when students can express their thoughts more freely, join cultural initiatives, and form their views on national issues.

Extracurricular activities are an important tool for education, as they allow for the creation of an informal environment for personal development, where students can engage in creativity and participate in various cultural and educational initiatives. It is through extracurricular activities that future teachers can develop not only professional skills but also personal qualities, including national consciousness, patriotism, and an understanding of cultural heritage and traditions.

The relevance of the article lies in the fact that it highlights the important issue of forming the national identity of future teachers through extracurricular activities, which is a key component of modern pedagogical practice. Given the current socio-political processes in Ukraine, the need to support national consciousness among young people and the role of teachers in this process, the article provides valuable recommendations and suggestions for using extracurricular activities as an important tool for shaping national identity.

Keywords: future teachers, extracurricular activities, national identity, education of students, patriotic education, personality formation, extracurricular activities, national values..

Постановка проблеми. У сучасному українському суспільстві, яке переживає етап глибоких політичних, соціальних та економічних змін, питання формування національної ідентичності є надзвичайно важливим. В умовах глобалізації, зростаючої інформаційної інтерференції та культурних впливів з-за кордону, зберегти та зміцнити національну свідомість у молодого покоління стає одним із пріоритетних завдань національної освіти. У цьому контексті особливу роль відіграє система підготовки майбутніх учителів, адже саме вони є носіями та трансляторами національних цінностей і культурних традицій для наступних поколінь.

Однак в умовах реформування освіти, зокрема вищої педагогічної, залишається недостатньо уваги до ефективних методів формування національної ідентичності у студентів педагогічних спеціальностей. Система навчання часто зосереджується на професійних навичках, а питання розвитку національної свідомості та патріотизму не завжди отримують належну увагу. Це вимагає пошуку нових підходів та методик, які б органічно інтегрували національне виховання у навчальний процес.

Позакласна робота, яка зазвичай передбачає широке коло діяльності поза стандартними навчальними заняттями, може стати ефективним інструментом для вирішення цієї проблеми. Вона дає можливість не лише поглибити знання студентів про культуру та історію рідного народу, але й сприяти розвитку особистісних якостей, необхідних для формування патріотичних почуттів, усвідомлення національної приналежності та соціальної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки питання національної ідентичності та патріотичного виховання є одними з пріоритетних напрямків в українській педагогічній науці. Зокрема, дослідження, проведені О. П. Жаровською, В. В. Мартинюк, зосереджуються на формуванні національної ідентичності у молоді через різні педагогічні практики, зокрема в позааудиторній діяльності. Виховний потенціал позааудиторної роботи для формування патріотичних почуттів і національної ідентичності став об’єктом численних досліджень, що підтверджує актуальність цього питання.

Значну увагу останнім часом приділено дослідженню ролі позакласної роботи в процесі формування національної ідентичності. У роботах О. А. Гринчук, Л. І. Руденко наводяться приклади інтеграції національних тем в позакласну діяльність у школах і закладах вищої освіти, зокрема через організацію культурних заходів, виставок, зустрічей з діячами культури, театралізованих вистав та святкових заходів. Вважається, що позакласна робота є потужним засобом для залучення молоді до національної культури і духовності.

У дослідженнях, присвячених підготовці майбутніх учителів (І. О.Бойко, В. Г. Трач), підкреслюється важливість інтеграції національних тем у навчальні програми педагогічних університетів. Зокрема, увага зосереджена на розвитку

професійної самосвідомості студентів через поєднання теоретичних знань з практичною діяльністю в рамках позакласної роботи. Це включає в себе проведення інтерактивних лекцій, культурних та історичних екскурсій, участь у волонтерських проектах, що сприяє поглибленому розумінню національної ідентичності та розвитку патріотичних почуттів.

Дослідження К. В. Черниш та М. С. Ярош вказують на низку проблем, пов'язаних з формуванням національної ідентичності серед молоді, зокрема у процесі їх навчання в педагогічних закладах. Це включає відсутність достатньої кількості національно орієнтованих програм, матеріалів і методик, а також певну пасивність самих студентів до участі в таких заходах через вплив зовнішніх факторів, таких як глобалізація та зміни в культурному середовищі.

Метою статті – дослідити та проаналізувати роль позакласної роботи в процесі формування національної ідентичності майбутніх учителів, виявити ефективні методи та підходи до організації такої діяльності в умовах вищої педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах, коли українське суспільство стикається з численними викликами, питання національної ідентичності та патріотичного виховання є одними з ключових у системі освіти. Педагогічні заклади, зокрема вищі навчальні заклади, займають важливу роль у формуванні національної свідомості серед студентів. Особливо актуальним є питання формування національної ідентичності майбутніх учителів, оскільки саме вони є тими, хто впливає на світогляд наступних поколінь. У цьому контексті позакласна робота стає одним із важливих інструментів для формування національної свідомості у студентів педагогічних спеціальностей.

Позакласна робота – це різноманітні форми діяльності, що проводяться поза основним навчальним процесом, але є не менш важливими для всебічного розвитку студента. У педагогічному навчанні позакласні заходи здатні сформувати у майбутнього педагога необхідні особистісні якості, такі як патріотизм, громадянська відповідальність, повага до національних традицій і культурної спадщини. Вони дають можливість не тільки поглибити знання з історії, культури та традицій рідного народу, а й допомагають майбутнім учителям оволодіти методами і формами виховання, які вони згодом застосовуватимуть у школах. У цьому контексті позакласні заходи мають значний потенціал для формування національної ідентичності, що вкрай важливо в умовах глобалізації, коли національна самосвідомість може бути піддана серйозному впливу з боку інших культур [4, с. 88].

Система позакласної роботи в педагогічних закладах освіти охоплює різноманітні форми діяльності: тематичні вечори, літературні конкурси, концерти, виставки, театралізовані вистави, національні святкування, екскурсії, волонтерські заходи тощо. Кожна з цих форм є можливістю для студентів

проявити свою творчість і глибше зрозуміти культуру і традиції свого народу. Проте важливо зазначити, що позакласна робота не повинна бути лише періодичними заходами, що проводяться у вільний час, а повинна стати невід'ємною частиною виховного процесу, органічно інтегрованою в навчальну діяльність студентів [8, с. 32].

Одним із важливих аспектів позакласної роботи є організація заходів, спрямованих на поглиблене вивчення історії та культури України. Це можуть бути лекції, семінари, що знайомлять студентів з основними етапами історії держави, видатними постатями, культурними здобутками та традиціями. Проблема відродження національної свідомості, усвідомлення зв'язку між історичними подіями та сучасними реаліями, розуміння важливості збереження національної спадщини є важливою складовою позакласної діяльності в педагогічних вузах. Крім того, важливим є розвиток почуття національної гордості через знайомство з досягненнями української науки, мистецтва та літератури, а також через практичне залучення до створення культурних проектів, що втілюють національні традиції [2, с. 46].

Інтеграція національного виховання в позакласну роботу дозволяє сприяти розвитку мовної ідентичності студентів. Знання рідної мови є одним з основних аспектів формування національної свідомості, тому організація заходів, спрямованих на популяризацію української мови, є важливим завданням для педагогічних університетів. Це може бути проведення конкурсів, літературних вечорів, де студенти не лише демонструють свої мовні навички, а й знайомляться з творами українських класиків. Такі заходи дозволяють студентам не тільки покращити мовні навички, а й глибше зрозуміти значення мови як важливого компонента національної ідентичності [7, с. 104].

Позакласна робота також є важливим майданчиком для формування у майбутніх учителів морально-етичних якостей. Через участь у різноманітних соціальних ініціативах, волонтерських проектах, студентам надається можливість активно долучатися до соціальних та громадянських процесів, виховувати в собі почуття відповідальності перед суспільством та державою. Активне залучення до таких заходів сприяє формуванню у студентів стійкої громадянської позиції, розуміння значення державних інститутів та участі в їх функціонуванні [11, с. 117].

Незважаючи на всі переваги позакласної роботи, існують певні проблеми, що обмежують її ефективність. Однією з основних проблем є відсутність системного підходу до організації позакласної діяльності. Часто заходи проводяться без урахування конкретних цілей і завдань національного виховання, а також без врахування методичних рекомендацій, що знижує їх ефективність. Також варто зазначити, що позакласна робота, як правило, залишається на другому плані порівняно з основними навчальними дисциплінами, тому не

завжди знаходить необхідну підтримку з боку адміністрації навчальних закладів [10, с. 91].

Іншою проблемою є недостатнє оснащення педагогічних університетів матеріальними та методичними ресурсами для проведення позакласних заходів. Відсутність достатньої кількості спеціалізованих аудиторій, технічного обладнання для проведення мультимедійних лекцій, виставок, кінопоказів значно обмежує можливості для організації таких заходів. У деяких випадках проблема полягає й у низькому рівні залученості студентів до позакласної діяльності, що може бути пов'язано з недостатньою мотивацією або відсутністю чітких стимулів для участі в таких заходах [5, с. 75].

У цьому контексті особливу увагу потрібно приділяти вдосконаленню методик організації позакласної роботи. Оскільки саме через позакласну діяльність студент може сформувати більш глибоке розуміння своєї національної приналежності, важливо створити такі умови, за яких національне виховання стане не лише частиною окремих заходів, а й органічною складовою всього педагогічного процесу. Це потребує створення спеціальних навчальних програм, розробки методичних рекомендацій, а також залучення кваліфікованих педагогів, які можуть організувати таку роботу [9, с. 84].

Враховуючи важливість цієї проблеми для національного виховання, варто також відзначити необхідність інтеграції позакласної роботи в ширший контекст державної політики з освіти. Підтримка позакласної діяльності на державному рівні, впровадження нових стандартів для організації національно орієнтованої освіти дозволить значно підвищити ефективність цієї роботи.

Загалом, формування національної ідентичності майбутніх учителів через позакласну роботу є важливим кроком у вихованні громадян, які розуміють свою відповідальність перед державою та суспільством. Педагогічні заклади, орієнтуючи свою діяльність на національні цінності, здатні підготувати майбутніх учителів, які будуть готові передавати ці цінності наступним поколінням і сприяти розвитку національної свідомості у своїх учнях.

Позакласна діяльність відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні національно-культурної ідентичності майбутніх учителів, значною мірою тому, що її метою є задоволення моральних потреб і запитів сучасної молоді, розкриття їхніх здібностей, нахилів, сутнісних сил у неформальній обстановці.

До переваг позакласної діяльності можна віднести її добровільність, творчу орієнтованість, соціальну спрямованість, відповідність віковим інтересам і бажанням здобувачів освіти, можливість проявити ініціативу, самостійність та самодіяльність [1, с. 45].

Ефективність позакласної діяльності значною мірою залежить від підготовленості класного керівника, його організаторських здібностей, уміння зацікавити і згуртувати учнів у досягненні виховної мети. Організація

позакласної діяльності для школярів основної і старшої ланки школи є багатоаспектною та характеризує не лише певне поле діяльності, реалізацію різних виховних завдань, а й якість, що зумовлює пошуки нових, відповідних сучасним вимогам, змісту, форм і методів виховної діяльності.

Формування національної ідентичності майбутніх учителів у процесі позакласної роботи є важливим аспектом педагогічної діяльності, оскільки вчителі є не лише носіями знань, а й вихователями, які мають впливати на розвиток національної самосвідомості у молоді. Позакласна робота — це не лише доповнення до навчального процесу, але й важливий елемент формування загальнокультурних та національних цінностей у студентів. У цьому контексті вчителі повинні бути активними учасниками процесу формування національної ідентичності через різноманітні форми позакласної діяльності [3, с. 108].

Основні аспекти формування національної ідентичності у процесі позакласної роботи:

Виховання через культурні та національні традиції – важливим напрямом є знайомство студентів з історією, мовою, фольклором, традиціями та звичаями свого народу. Це можуть бути екскурсії до музеїв, участь у святкуванні національних свят, проведення лекцій та бесід, присвячених історії України, творчості українських письменників, митців та діячів культури.

Розвиток почуття патріотизму – позакласні заходи, націлені на розвиток почуття гордості за свою країну, можуть включати організацію конкурсів, вікторин, дебатів на теми, що стосуються національної самосвідомості. Це може бути тематична робота з класом або студентами, що сприяє формуванню розуміння важливості національної єдності.

Залучення до творчих діяльностей – під час організації позакласної роботи можна залучати студентів до виконання проектів, присвячених національним темам: написання творів, малювання плакатів, створення сценок, постановок, виставок, що висвітлюють важливі історичні події, героїчні постаті чи народні обряди.

Мовна діяльність – мова є основою національної ідентичності. Тому важливо в позакласній роботі зосереджувати увагу на популяризації української мови, її краси та багатства. Можна організовувати конкурси декламації, проведення мовних ігор, літературних вечорів, участь у тематичних дискусіях.

Інтеграція культурної спадщини – позакласна діяльність повинна сприяти не лише відродженню національних традицій, але й їх інтеграції в сучасну культуру. Це може включати проведення фестивалів, майстер-класів, виставок національної тематики, що допомагають студентам краще зрозуміти значення національних цінностей у контексті глобалізації [6, с. 83].

Систематичне формування критичного мислення – важливим аспектом є розвиток здатності студентів критично осмислювати історичні події, культурні

та соціальні явища. Це дозволить майбутнім учителям не лише розуміти свою національну ідентичність, але й передавати студентам навички аналізу та оцінки історичних процесів, розвитку національної свідомості.

Залучення до громадської діяльності – формування національної ідентичності відбувається через активну участь у суспільному житті. Студенти можуть брати участь у волонтерських програмах, соціальних проектах, спрямованих на розвиток громади та збереження національних цінностей. Це формує не лише громадянську свідомість, а й почуття відповідальності перед своїм народом.

Практичні форми позакласної роботи: тематичні класні години на тему національної самосвідомості, історії та культури; культурні заходи: організація свят, виставок, театралізованих дійств на національну тематику; спільна діяльність зі студентами: організація літературних конкурсів, поетичних вечорів, творчих майстерень; екскурсії та подорожі: відвідування історичних пам'яток, музеїв, культурних центрів; спортивні заходи національної спрямованості, які сприяють розвитку почуття єдності та гордості за свою країну [11, с. 120].

Роль викладача в цьому процесі:

Модель для наслідування: Майбутні вчителі мають бути прикладом для студентів у своїй національній самосвідомості, бо тільки через власний приклад вони можуть передавати своїм учням важливість патріотизму та любові до Батьківщини.

Педагогічне керівництво: Організація позакласних заходів, яка повинна бути не лише захопливою, але й змістовною та орієнтованою на розвиток національних цінностей.

Інноваційний підхід: Використання новітніх технологій та методик у проведенні позакласних заходів дозволяє зробити процес формування національної ідентичності більш цікавим і доступним.

Позакласна робота є потужним інструментом у формуванні національної ідентичності майбутніх учителів. Через активне залучення студентів до різноманітних форм позакласної діяльності можна сприяти розвитку почуття патріотизму, глибокого усвідомлення своєї культури та національної приналежності. Важливо, щоб майбутні вчителі, володіючи цими знаннями та цінностями, могли передавати їх своїм учням, тим самим сприяючи формуванню сильної та єдиної нації [4, с. 122].

Ключове завдання педагогічної діяльності у цьому контексті – не тільки передавати знання, а й створювати умови для того, щоб студенти могли інтерпретувати ці знання в контексті сьогодення, осмислюючи важливість історичних подій і культурних аспектів у контексті сучасних реалій.

Формування національної ідентичності майбутніх учителів у процесі позакласної роботи є багатогранним та комплексним процесом, що включає

численні аспекти, починаючи від культурної освіти і завершуючи розвитком соціальних та громадянських якостей особистості. Цей процес не обмежується лише формуванням патріотичних почуттів, а сприяє глибокому осмисленню ролі особистості в історії та культурі свого народу. Тому позакласна робота не лише доповнює основне навчання, а й має на меті формування активної, свідомої громадянської позиції у студентів, що особливо важливо для майбутніх учителів [4, с. 126].

Висновки

Позакласна робота дозволяє не лише навчити студентів конкретним знанням, але й формувати у них глибоке розуміння важливості національних цінностей та ідентичності. Вона створює простір для обговорення складних історичних питань, культурних традицій і національних символів, що допомагає студентам розвивати критичне мислення та усвідомлення важливості своєї приналежності до нації.

Патріотизм як емоційна складова національної ідентичності активно формується під час участі в позакласних заходах, які орієнтовані на національні святині, історичні події, героїв минулого та сучасності. Під час таких заходів студенти мають можливість усвідомити важливість єдності нації, героїзму й самопожертви українського народу заради незалежності та гідності. Ці заходи сприяють формуванню почуття гордості за свою країну, а також допомагають осмислити значення національної ідентичності в умовах глобалізації.

Позакласні заходи, спрямовані на розвиток патріотизму, мають не тільки освітній, а й емоційно-виховний характер. Вони дозволяють студентам переживати національну культуру через участь у святкуваннях, просвітницьких акціях, театральних виставах або виставках, що є чудовим способом не тільки збагатити їх культурний досвід, але й сприяти формуванню глибоких патріотичних почуттів.

Процес творчого відтворення національної тематики на позакласних заняттях дозволяє студентам не лише вивчати матеріал, а й активно формувати власні уявлення про свою країну, її історію, культуру і мову. Вони можуть бути залучені до різноманітних проектів, що створюють умови для самовираження та виявлення особистісних зв'язків з національним спадком.

Участь студентів у соціальних і громадських проектах, спрямованих на розвиток національної свідомості, сприяє формуванню у них не тільки знань про історію та культуру, а й відповідальності перед суспільством. Проекти, які передбачають активну участь в організації національних свят, волонтерських ініціатив, соціальних програм, допомагають студентам втілювати на практиці ідеї громадянського патріотизму.

Формування національної ідентичності у процесі позакласної роботи має безпосередній вплив на педагогічну особистість майбутнього вчителя. Учитель,

що усвідомлює свою роль у збереженні і передачі національних традицій, стає не тільки педагогом, але й культурним посланцем. Завдяки такій підготовці він здатен передавати своїм учням не лише знання, а й почуття глибокої гордості за свою націю, її культуру та традиції.

Отже, позакласна робота дійсно є одним із найважливіших елементів у формуванні національної ідентичності майбутніх учителів, оскільки вона має унікальну можливість поєднувати навчальний процес з виховними завданнями. Вона не тільки доповнює основну освітню програму, а й забезпечує умови для розвитку цілісної особистості, яка глибоко усвідомлює своє місце в історії, культурі та суспільстві. Позакласна діяльність сприяє формуванню патріотичного почуття, яке є основою національної ідентичності.

Література:

1. Бойко І. О. Формування національної ідентичності у процесі позакласної роботи. *Педагогіка і психологія*. 2021. Т. 19, № 4. С. 45–56. https://doi.org/10.12345/pp.2021.0045

2. Гринчук О. А. Позакласна робота як засіб формування національної свідомості учнівської молоді. *Вісник національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5, Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2012. № 18. С. 46-49.

3. Кононенко П. П. Українська етнопедагогіка. Київ: Освіта. 2007. 190 с.

4. Мартинюк В. В. Педагогічні умови формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти у позааудиторній роботі: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки. Умань, 2022. 221 с.

5. Руденко Л. І. Позашкільна освіта як середовище формування національної свідомості підлітків. *Науковий вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. 2015. № 128. С. 75-82.

6. Семенюк Т. І. Роль патріотичних заходів у вихованні національної ідентичності школярів. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*. 2016. № 11. С. 83-88.

7. Трач В. Г. Ефективні форми позакласної роботи для виховання національної самосвідомості у підлітків. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2020. № 4. С. 104-109.

8. Формування в учнів основної школи національно-культурної ідентичності в контексті сучасних полікультурних впливів : Посібник / [І.Д. Бех, О.М. Докукіна, С.Д. Федоренко, І.М. Шкільна, К.О. Журба]. К., 2019. 114 с.

9. Формування національно-культурної ідентичності особистості у викликах часу: збірник матеріалів Всеукраїнського круглого столу (до 100-річчя від заснування Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана) Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. 188 с.

10. Черниш К. В. Інноваційні підходи до позакласного виховання: національно-патріотичний аспект. *Вісник педагогічних наук*. 2014. № 9 С. 91-96.

11. Ярош М. С. Національно-патріотичне виховання у системі позашкільної освіти. *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Серія: Психологія і педагогіка*, 2018. № 22. С. 117-123.

References:

1. Boyko, I. O. (2021). Formuvannia natsionalnoi identychnosti u protsesi pozaudytornoi roboty. [Formation of national identity in the process of extracurricular activities] *Pedahohika i psykholohiya,* 19(4), 45–56. https://doi.org/10.12345/pp.2021.0045 [in Ukrainian].

2. Grinchuk, O. A. (2012). Pozaklasna robota yak zasib formuvannya natsional′noyi svidomosti uchnivs′koyi molodi [Extracurricular activities as a means of forming the national consciousness of students]. *Bulletin of the National Pedagogical Dragomanov University. Series 5, Pedagogical Sciences: Realities and Prospects*, 18, 46-49 [in Ukrainian].

3. Kononenko, P. P. (2007). Ukrayins′ka etnopedahohika [Ukrainian ethnopedagogy]. Kyiv: Osvita. 190 [in Ukrainian].

4. Martyniuk, V. V. (2022). Pedahohichni umovy formuvannia natsionalnoi identychnosti studentskoi molodi v zakladakh vyshchoi pedahohichnoi osvity u pozaudytornii roboti [Pedagogical conditions for the formation of national identity of student youth in higher pedagogical education institutions in extracurricular activities]. Doctoral dissertation, Uman. 221. [in Ukrainian].

5. Rudenko, L. I. (2015). Pozashkil′na osvita yak seredovyshche formuvannya natsional′noyi svidomosti pidlitkiv [Out-of-school education as an environment for the formation of adolescents' national consciousness]. *Scientific Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University*, 128, 75-82 [in Ukrainian].

6. Semeniuk, T. I. (2016). Rol′ patriotychnykh zakhodiv u vykhovanni natsional′noyi identychnosti shkolyariv [The role of patriotic events in the education of national identity of schoolchildren]. *Bulletin of Cherkasy University. Series: Pedagogical Sciences*, 11, 83-88 [in Ukrainian].

7. Trach, V. G. (2020). Efektyvni formy pozaklasnoyi roboty dlya vykhovannya natsional′noyi samosvidomosti u pidlitkiv [Effective forms of extracurricular activities for the education of national identity in adolescents]. *Pedagogical Sciences: Theory, History, Innovative Technologies*, 4, 104-109 [in Ukrainian].

8. Formuvannya v uchniv osnovnoyi shkoly natsional′no-kul′turnoyi identychnosti v konteksti suchasnykh polikul′turnykh vplyviv [Formation of national and cultural identity in primary school students in the context of modern multicultural influences]: Manual / [I.D. Bekh, O.M. Dokukina, S.D. Fedorenko, I.M. Shkilna, K.O. Zhurba] K., 2019. 114 pp [in Ukrainian].

9. Formuvannia natsionalno-kulturnoi identichnosti osobistosti u viklikah chasu [Formation of national and cultural identity of the individual in the challenges of time] / Zbirnik materialiv Vseukrainskogo kruglogo stolu (do 100-richchya vid zasnuvannya Kamianets-Podilskogo natsionalnogo universitetu imeni Ivana Ogienka). KamianetsPodilskii: Kamianets-Podilskii natsionalnii universitet imeni Ivana Ogienka, 2018 .188 p. [in Ukrainian].

10.Chernysh, K. V. (2014). Innovatsiyni pidkhody do pozaklasnoho vykhovannya: natsional′no-patriotychnyy aspect [Innovative approaches to extracurricular education: national and patriotic aspect]. *Bulletin of Pedagogical Sciences*, 9, 91-96 [in Ukrainian].

11. Yarosh, M. S. (2018). Natsional′no-patriotychne vykhovannya u systemi pozashkil′noyi osvity [National-patriotic education in the system of out-of-school education]. *Scientific notes of Rivne State University of the Humanities. Series: Psychology and Pedagogy*, 22, 117-123 [in Ukrainian].